

De l'ardiaconat de la Selva a les comarques selvatanes

✦ Jesús Burgueño ✦

Sovint les comarques tenen algun referent històric més o menys remot. La Selva fou un dels quatre ardiaconats del bisbat de Girona, mentre que el Gironès actual es correspon força exactament amb la vegueria estreta de Girona. Les divisions posteriors (alcaldies majors, partits judicials, comarques...) han recollit i transformat –amb major o menor encert– aquelles unitats administratives d'origen medieval. L'aprofitament de les diverses formes de col·laboració supramunicipal ha de permetre un millor encaix de la realitat administrativa amb el concepte tradicional selvatà.

Poques comarques tenen un nom tan arrelat en el sentit popular –passat i present– com el té la Selva, i poques són, alhora, tan difícils de concretar de manera satisfactòria com a demarcació administrativa. Tanmateix, la Selva va néixer i va ser, durant segles, un àmbit oficial eclesiàstic: un dels quatre grans ardiaconats del bisbat gironí. L'ardiaconat comprenia, per la costa, des d'Arenys de Mar i fins a Sant Feliu de Guíxols; per la depressió prelitoral anava de Breda a les portes de Girona (Salt i Santa Eugènia), i cap a l'interior arribava a Arbúcies i Santa Coloma. És clar que la funcionalitat real d'aquesta demarcació devia ser escassa i progressivament poc significativa, alhora que tampoc va potenciar la formació d'una capitalitat diferenciada de la seu episcopal. Però malgrat tot, la dilatada vigència de l'ardiaconat afavorí l'arrelament d'una identitat comarcal selvatana.

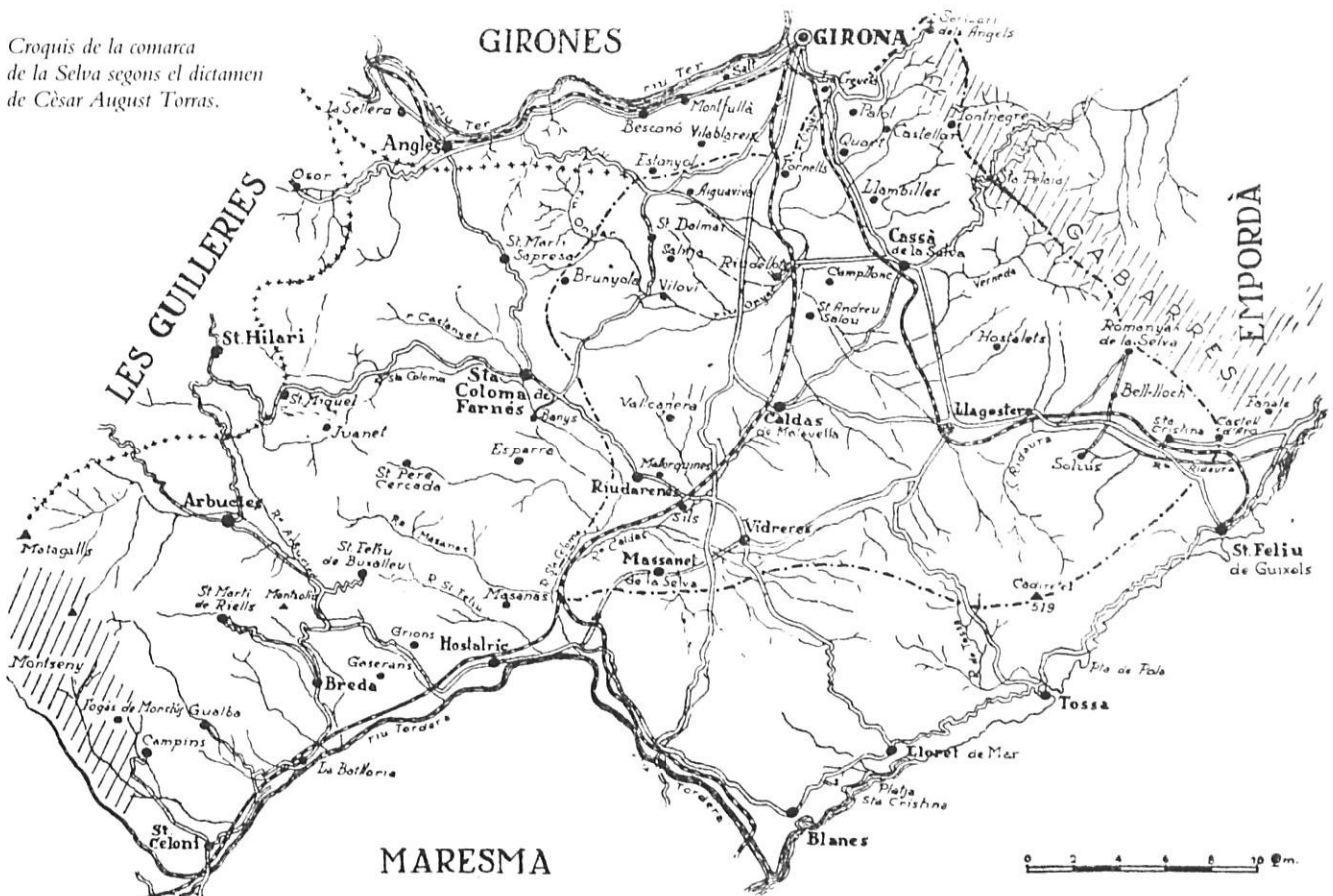
L'àmbit antic de la comarca popular de la Selva, segons les notícies que en dona el jesuïta Pere Gil, l'any 1600, no era molt diferent de l'ardiaconat: només una mica més reduït per l'interior. Tanmateix, la complexitat de la qüestió comarcal fa que el mateix autor esmenti també, com a comarca de segon ordre, la Costa del Vescomtat. El vescomtat de Cabrera comprenia la

major part de l'ardiaconat de la Selva (Arenys, Blanes, Hostalric, Sils, Caldes, Llagostera...) i també abraçava bona part de la rodalia de Sant Celoni, que pertanyia al bisbat i vegueria de Barcelona. Sembla lògic suposar que la Costa del Vescomtat havia de comprendre els pobles situats entre Arenys i Blanes. D'altra banda, el mateix Gil assenyala també que tota la costa d'entre Barcelona i Sant Feliu de Guíxols rebia en aquell temps el nom de *lo Maresme*. En un sentit restringit, però, el *Maritimum* era el nom de comarca escaient per als pobles del litoral nord de la vegueria de Barcelona (és a dir: fins a Caldes d'Estrac). Així, l'espai gironí situat al sud de la Tordera compartia la denominació selvatana amb dos conceptes més, inicialment no oposats amb el primer: l'un vinculat a la realitat jurisdiccional o senyorial, i l'altre (*Maresme*) emprat en un sentit ample com a sinònim de litoral. Temps a venir, a la costa gironina meridional es produí un desplaçament semàntic del terme Maresme, fins esdevenir la denominació comarcal més usual, no només per al territori de Montgat a Caldetes, sinó també per al d'Arenys a Malgrat. Per al comarcalisme clàssic nascut amb la Renaixença, l'espai situat al sud de la Tordera, entre el mar i la serralada litoral, era inequívocament Maresme. En això hi hagué plena coincidència amb els autors de la menyspreada divisió provincial.

Els primers assaigs de definició administrativa

En el terreny polític, la Selva no va tenir cap plasmació legal fins a final del s. XVIII. Inicialment no era més que la part meridional de la vegueria (després corregiment) de Girona. El 1774 aquesta situació començà a canviar, amb la creació a Hostalric d'un ofici

Croquis de la comarca de la Selva segons el dictamen de Cèsar August Tortas.

d'hipoteques: l'antecedent del registre de la propietat. Hostalric era plaça militar estratègicament situada i centre rector dels dominis del vescomte de Cabrera i duc de Medinaceli. Amb la costa gironina del sud de la Tordera es va formar l'ofici d'hipoteques de Calella, al qual també van demanar ser adscrits els ajuntaments de Blanes, Lloret i Tossa. Així doncs, la demarcació d'Hostalric comprenia, com a pobles extrems, Sant Celoni, Caldes de Malavella, Santa Coloma i Arbúcies. La resta de l'ardiaconat de la Selva romangué dependent de Girona. Un àmbit similar a l'ofici d'hipoteques, però encara més restringit territorialment, fou el del cantó napoleònic d'Hostalric (1810-14).

La candidatura de Santa Coloma de Farners entrà en joc amb motiu del primer projecte de partits judicials, el 1813. La normativa constitucional exigia la reunió de 25.000 habitants per tal de formar un partit judicial, la qual cosa permetia l'establiment d'un nou districte al sud de Girona. Els tècnics catalans van triar Santa Coloma, en atenció a ser «una villa donde acuden los pueblos comarcanos para sus negocios y necesidades, y reúne mucho concurso, principalmente por razón de las ferias y mercados semanales». La preferència per Santa Coloma semblava encertada atenent els esmentats factors d'atracció mercan-

til, la seva situació més central i el fet que tingués el triple nombre d'habitants que Hostalric: era la població més gran de la part interior de l'ardiaconat. D'altra banda, la supressió del règim senyorial facilitava que la tria entre Hostalric i Santa Coloma es fes sense la mediatització dels interessos del duc de Medinaceli. El primitiu partit judicial de Santa Coloma (vigent només en 1820-23) fou la demarcació més extensa que mai hagi encapçalat aquesta ciutat. Per l'est abraçava Bescanó, Cassà i Llambilles; i pel sud Fogars, Tordera i Palafolls. També comprenia poblacions que fins llavors depenien del corregiment de Vic (com ara Viladrau o Sant Hilari Sacalm) o del de Barcelona (Breda i Riells), i per aquest motiu, de retruc, acabarien formant part de la província de Girona.

La preferència per Santa Coloma es ratificà el 1828, amb motiu d'una profunda reforma del mapa d'alcaldis majors (demarcació judicial infracorregimental) duta a terme per l'Audiència de Catalunya, la qual va tenir vigència fins a la implantació d'una nova divisió en partits judicials, el 1834. El districte colomí resultava, però, molt més reduït; tenia com a punts extrems Anglès, Arbúcies, Hostalric i Caldes. La costa restava per a les alcaldies majors de Blanes i de Sant Feliu de Guíxols.

En 1833-34 es reinstaurà –modificada– la divisió territorial en províncies i partits judicials que havien aprovat les Corts durant el trienni liberal. Es confirmava així, de manera definitiva, la capitalitat colomina. Tanmateix, el districte del 1820 va ser retallat un bon xic, per exemple deixant Fogars i Tordera per al partit barceloní d'Arenys de Mar, així com Cassà i Campllong per al de Girona. Val a dir que, el 1828, Cassà havia demanat romandre amb Girona i no pas amb Santa Coloma. També Amer havia volgut restar amb Girona, però no aconseguí el canvi de partit fins al 1853. Les aspiracions de Blanes d'encapçalar novament una demarcació judicial van restar descartades en esdevenir un lloc excèntric a causa de l'amputació del seu àmbit potencial d'influència com a conseqüència de l'establiment del límit provincial a la Tordera.

La conversió del partit de 1834 en la comarca del 1936

El debat comarcalista desenvolupat des de la Renaixença i fins a la II República es va fer al marge (quan no en contra) de la divisió judicial. Així doncs, gairebé cap de les múltiples propostes de comarcalització de l'època contemplava una demarcació similar a la del partit judicial de Santa Coloma. Per al comarcalisme clàssic, els arguments de caire funcional i mercantil pesaven molt poc en comparació amb les dades subministrades per la història, la naturalesa, el folklore o la tradició. Manta vegades s'ha al·ludit a la manera de ballar la sardana com a criteri per destriar els pobles selvatans i empordanesos. En múltiples ocasions, també, l'extensió de la surera ha estat un element cabdal per determinar l'adscripció selvatana d'una contrada. Amb aquest plantejament, és lògic que els escrits referits a la Selva plantegessin una comarca més pròxima a l'ardiaconat que no pas al partit judicial colomí. Fins i tot algunes propostes engrandien encara més el territori selvatà: uns hi afegien la capçalera de la Tordera (rodalia de Sant Celoni) i altres hi consideraven compresa la ciutat de Girona, tot assenyalant el Ter com a límit septentrional. No va mancar tampoc qui –com Pau Vila, el 1930– proposés que la comarca capitalitzada per Girona, i estesa de Breda fins a Banyoles, s'anomenés *la Selva*. La principal discrepància amb l'àmbit del vell ardiaconat s'observa en el litoral: tots els autors consideren els pobles del sud

de la Tordera pertanyents al Maresme o Costa de Llevant, molts deixen la Vall d'Aro a l'Empordà, i alguns (com Pau Vila) fins i tot adjunten Blanes, Lloret i Tossa al Maresme. Igual que Vila, també el cassanenc Modest Sabaté exclouïa el litoral de la seva comarca (1933). De fet, la proposta d'aquest autor planteja una Selva molt més reduïda, de tal manera que en restaven fora poblacions com Hostalric i Santa Coloma de Farners.

El primer a trencar amb la tradició comarcalista romàntica i a suggerir la creació d'una comarca força coincident amb el partit judicial i amb capital a Santa Coloma fou el director del Servei d'Acció Social Agrària de la Mancomunitat, Josep M. Rendé (1924). Tanmateix, aquest autor defuig denominar *Selva* la comarca de Santa Coloma, i proposa el terme *Montseny*. En decantar-se vers el partit judicial, Rendé esdevé precursor dels plantejaments de la Ponència de divisió territorial de la Generalitat republicana. Ben aviat aquells ponents arribaren a la conclusió que «fora de certes deformacions produïdes per l'estructuració provincial, com que la majoria dels caps de partit eren llocs de mercat tradicionals, i per tant centres comarcals, les demarcacions judicials no resultaven pas, en general, desencertades». Així, la comarca de la Selva definida el 1932 coincidia, gairebé fil per randa, amb el partit judicial de Santa Coloma de Farners creat un segle abans. En prescindir de la divisió provincial es pogué incorporar Fogars de la Selva, mentre que Espinelves i Viladrau passaven a Osona. Per la banda oriental, Sant Andreu Salou s'uní al Gironès, i Amer (partit judicial de Girona) va ser novament incorporat a la demarcació de Santa Coloma. Diverses raons avalaven la conversió del partit judicial de Santa Coloma en comarca de la Selva. En primer lloc hi havia motius d'ordre pràctic: a ningú perjudicava gaire mantenir l'estat de coses vigent. En segon lloc, el partit aplegava justament els 50.000 habitants que els ponents s'havien proposat adjudicar a cada comarca. Finalment, el mercat de Santa Coloma era reconegut com l'únic de la zona prou important i autònom respecte de Girona. El principal escull a la confirmació de Santa Coloma com a cap de demarcació era la desconexió de la costa i el creixement de Blanes, vila que en aquell moment s'acostava als 6.000 habitants, pels poc més de 4.000 de Santa Coloma. Blanes reclamà novament la formació d'una comarca pròpia, però la Ponència no l'admeté ni la va sotmetre a

Ardiacaonat de la Selva.

Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya (2001).

la consideració dels pobles que podrien haver-hi estat interessats. En fer públiques les propostes de la Ponència, Pau Vila resumia així les discussions entorn de la comarca de la Selva: «la Ponència s'inclinà de primer antuvi a refundre els dos partits de Santa Coloma i Girona en una sola demarcació: és que geogràficament cap divisòria natural no separa les dues demarcacions Selva i Gironès; i la xarxa de carreteres permet en general una ràpida comunicació dels pobles amb Girona. Una informació recollida, en viatge d'estudi, palesà d'una banda l'interès raonable de Santa Coloma a conservar una capitalitat, a la qual ha lligat algunes de les seves activitats, i d'altra banda la bona disposició dels pobles consultats envers Santa Coloma, ja que, o bé es mostren partidaris de conservar l'*statu quo*, o no manifesten gran desig de modificar-lo. Deixant-ho així, la comparació de la demarcació amb l'actual partit de Santa Coloma mostra una coincidència gairebé completa». Del cas de Blanes es diu que «els elements representatius proposaren que hom els constituís una circumscripció pròpia [...] però com sigui que aquesta rogalia hauria resultat migrada en relació amb la densitat de població, la Ponència es veié també en el cas de no poder acollir la idea. Consigna tanmateix la raonada aspiració d'una vila creixent i pròspera, per si algun dia li pot ésser atorgat algun servei adient a les seves activitats i a la seva importància».

Selva i Gironès: un sol conjunt humà

Si comparem l'actual comarca de la Selva amb l'ardiaconat trobem alguns pobles que no hi havien pertangut; uns perquè depenien de l'ardiaconat de Girona (Amer, la Celler, Anglès) i altres perquè ni tan sols eren de la diòcesi gironina: Susqueda, Osor, Sant Hilari Sacalm i Riells. Contràriament, amplis sectors de l'ardiaconat de la Selva han passat a altres comarques: la Vall d'Aro al Baix Empordà i els pobles del sud de la Tordera al Maresme. En ambdós sectors, el sentiment de pertinença a la Selva apareix molt afeblit atenent els resultats de l'enquesta adreçada als ajuntaments el 1931: d'Arenys de Mar a Sant Feliu de Guíxols només Lloret de Mar es considerava encara selvatà. D'altra banda hi ha el problema del sector de la Selva que va ser unit al Gironès, tot reproduint —aquí també— el partit judicial de Girona. Atenent criteris funcionals, l'adscripció gironina de Cassà, Llagostera i altres poblacions inequívocament selvatanes sembla ben raonable i lògica.

Val a dir, però, que els mateixos criteris emparen la reconsideració de l'adscripció comarcal de Vilobí, Riudellots i Caldes, tal i com propugna l'anomenat *Informe Roca*. Aquest contenció mereix una nova mirada a la història, aquesta vegada centrant-nos en el Gironès.

Un il·lustre geògraf va dir –amb ben poc encert– que «el Gironès mai no ha existit com a comarca» i que la Ponència de divisió territorial (de la qual ell havia format part) se la va haver d'inventar: «vam agafar una mica de cada costat i vam crear una comarca artificial». Doncs bé, aquest suposat invent de laboratori ja existia segles abans de la Nova Planta: es deia vegueria estreta de Girona. Aquesta entitat, injustament oblidada pels historiadors, agrupava pobles de jurisdicció reial sota l'autoritat directa del veguer. La semblança territorial entre la vegueria estreta de Girona i el Gironès és clara. L'antiga demarcació comprenia, en tot o en part, 22 dels 27 municipis que actualment pertanyen a la comarca del Gironès; també s'inclouïen unes poques localitats més de les comarques veïnes, entre les quals hi havia Palol de Revardit, Riudellots de la Selva i Vilobí d'Onyar. L'organització interna de la vegueria estreta resulta particularment interessant; seguint la descripció que en feia Josep Aparici el 1708, es dividia en quatre *braços*: «cada braç nomena un síndic i tots quatre síndics prenen les ordres i fan el repartiment» de les contribucions. La rodalia immediata a la ciutat formava l'anomenada Batllia Forana, amb Sarrià, Salt i Quart. El Braç d'Empordà comprenia els pobles situats aigües avall del congost de Sant Julià. Les localitats del nord-oest del Ter constituïen el Braç de Rocacorba i, finalment, els pobles meridionals constituïen el Braç de la Selva. Aquesta estructura respon a la posició estratègica de la ciutat de Girona: punt d'intersecció i cruïlla de diversos àmbits naturals. Efectivament, el Gironès pot ser vist com la reunió dels fragments més immediats d'altres comarques tradicionals o naturals; però d'aquestes incorporacions en resulta una nova comarca de base urbana. Un espai on l'accent no s'ha de posar en la coherència física, sinó en la realitat humana que es deriva de l'estreta vinculació a la ciutat de Girona, i la paral·lela manca de relació amb les poblacions que presideixen les comarques veïnes.

Resulta significatiu observar les semblances de l'organització pròpia de la vegueria estreta de Girona amb algunes propostes recents. Entre les municipalies que propugnava el geògraf Lluís Casassas (1981), a més a més del Pla de l'Estany (reconegut com a comarca el 1986), també hi havia tres municipalies al voltant de Girona: Celrà (el Petit Empordà), Cassà de la Selva i el Brugent (Hostoles-Amer). Val a dir que el Brugent, juntament amb el que fou el

Braç de Rocacorba (Sant Gregori, Sant Martí de Llèmena i Canet d'Adri), correspon al territori que comarcalistes com Font i Sagué, Pere Blasi o Miquel Santaló identificaven pròpiament com la comarca natural del Gironès. En diverses ocasions s'ha especulat sobre la necessitat de distingir i articular legalment un espai urbà central dins el Gironès: potser no gaire més gran que l'antiga Batllia Forana. Ens preguntem si, tot plegat, la manera de fer de la comarca del Gironès una realitat més operativa, flexible i –ahora– més assumida pels ajuntaments i la població, no fóra altra que la reconstrucció i actualització de la vegueria estreta de Girona. Una comarca que reconegui i s'organitzi –d'una o altra manera– en quatre subcomarques, agrupaments de municipis, rodalies, mancomunitats o com en vulguem dir. Un d'aquests espais diferenciats està clar que hauria de correspondre al fragment «perdut» de la Selva: el sector de Llagostera i Cassà.

La reconstrucció simbòlica de l'ardiaconat de la Selva es completaria –al nostre entendre– amb el reconeixement de la Selva Marítima: els pobles del litoral de Tossa a Calella. El nom proposat seria un híbrid fruit de la mateixa històrica dualitat comarcal que palesava Pere Gil el 1600: Selva i Maritimum (Maresme). És clar que la justificació d'aquesta comarca de prop de 125.000 habitants no obeeix principalment a motivacions històriques, però no ens pertocava a nosaltres desenvolupar els arguments socioeconòmics que figuren en l'*Informe Roca*: la nostra havia de ser una aproximació feta des de la geografia històrica. És cert que en el debat sobre l'organització territorial massa vegades s'ha esgrimit una esbiaixada lectura de la història com a criteri d'autoritat que supleixi la manca d'arguments racionals per justificar les realitats del present. Però –insistim– en aquesta ocasió es tractava de posar de relleu la coherència històrica de les propostes de l'informe de consens sobre la reorganització territorial, tant en allò que és ben explícit i concret (noves comarques i possibles rectificacions en l'adscripció d'alguns municipis), com en el que és només una finestra oberta al canvi, com ara les recomanacions que s'hi fan en relació al coneixement de subcomarques com a «àmbits unitaris de planificació i gestió».

Jesús Burgueño i Rivero

Geògraf de la Universitat de Lleida i membre de la Comissió d'Experts de l'Informe Roca